

ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 27–23–756

<https://doi.org/10.15407/rksu.29.482>

Владислав Степанович Фульмес,
*протоієрей, доктор філософії, доцент,
проректор з наукової роботи,
Волинська православна богословська академія
(Луцьк, Україна)*
ORCID 0000-0003-1263-9808
e-mail: fulmes777@gmail.com

Микола Романович Цап,
*протоієрей, старший викладач кафедри
гуманітарних та практичних дисциплін,
Волинська православна богословська академія
(Луцьк, Україна)*
ORCID 0000-0003-1599-3677
e-mail: mykolatsap@ukr.net

«ТРИОДЬ ЦВІТНА» 1631 РОКУ З КОЛЕКЦІЇ СТАРОДРУКІВ КНИГОЗБІРНИ ВОЛИНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Метою роботи є комплексне дослідження примірника «Тріоді Цвітної» 1631 року з колекції стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, системності та науковості. При виконанні дослідження були застосовані історико-порівняльний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний та графічний методи. **Нау-**

кова новизна даної статті полягає в тому, що до наукового обігу введено ще один повний примірник «Тріоді Цвітної» 1631 року, який сьогодні зберігається у фонді стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії: розкрито історію його передання до книгозбірні закладу вищої духовної освіти, проведено аналіз змісту та повноти примірника, стан його збереженості, досліджені гравюри, закладки, кін-

цівки та заголовні літери видання. Усе це дає можливість доповнити історичну картину українського друкарства та книжкової спадщини. **Висновки.** Книга має велике значення в християнській традиції, адже відіграла важливу роль у розповсюдженні християнського благовістя і протягом багатьох століть слугувала основним засобом збереження й передання культурних традицій. «Тріодь Цвітна» 1631 року – надзвичайно цінне та розкішне видання, яке містить чимало прикрас, чудових гравюр і під-

тверджує багату історію українського друкарства. Дане дослідження доповнює українську книжкову спадщину ще одним цінним примірником рідкісного видання «Тріоді Цвітної» 1631 року, який зберігається у фонді стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії.

Ключові слова: Тріодь Цвітна, рідкісні видання, наукова бібліотека, Волинська православна богословська академія, гравюра, закладка.

Актуальність теми дослідження. Волинська православна богословська академія, яка є правонаступницею давньої Волинської духовної семінарії, відзначила у 2021 році потрійний ювілей: 225 років від дня заснування, 30 років відродження та 10 років від часу отримання Академічного статусу. Протягом тривалого часу в різні періоди існування семінарії важливою і невід’ємною складовою її функціонування була бібліотека, яка має свою багату на події історію. Період відродження духовної семінарії в 1991 році започаткував заснування наукової бібліотеки духовного закладу вищої освіти, яка на даний час має у своїх фондах низку цінних видань. Зважаючи на те, що питання наявності стародруків і рідкісних книг у книгозбірнях та їхнього дослідження були й залишаються актуальними, особливу увагу сьогодні ми приділяємо фонду стародруків, а саме – «Тріоді Цвітній», яка була видана понад 390 років тому у друкарні Свято-Успенської Києво-Печерської лаври.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування бібліотеки Волинської православної богословської академії висвітлено в дослідженнях М. Цапа [8–9], певну інформацію знаходимо в публікаціях В. Фультмеса [6–7]. Комплексного дослідження, присвяченого вивченню та характеристиці фонду стародруків наукової бібліотеки цього духовного закладу вищої освіти, а також її видань поки немає.

Зупиняючись сьогодні на «Тріоді Цвітній» 1631 року, певну інформацію щодо її опису знаходимо у працях прот. Ф. Титова [5], Д. Ровинського [4], І. Огієнка [3], С. Волощенка [1].

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні примірника «Тріоді Цвітної» 1631 року з колекції стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії.

Виклад основного матеріалу. З відродженням Волинської духовної семінарії в 1991 році розпочалося комплектування фондів бібліотеки духовного закладу. Книгозбірня поповнювалася не тільки через закупівлю книг, але й завдяки пожертвам багатьох меценатів. У роки становлення духовного закладу одним з перших важливий внесок у розвиток бібліотечної справи зробив виходець з Волині митрополит Паризький і Західноєвропейський Української автокефальної православної церкви в діаспорі Анатолій (Дублянський) (†1997). Він передав близько 400 томів богословської літератури, яку збирав протягом 50-ти років перебування в еміграції [6, с. 84–85; 7, с. 195–196]. Згодом, у 1995 році, очоливши Волинську кафедру, митрополит Яків (Панчук) (†2004) подарував бібліотеці повний комплект дореволюційного видання Енциклопедичного словника Брокгауза та Єфрона [8, с. 21], придбаний ним за часів його навчання в Санкт-Петербурзькій духовній академії. У 1996 році від тодішнього ректора Петра Вінцукевича надійшла частина його власної бібліотеки, серед книг якої варто згадати повне зібрання творів архієпископа Інокентія Херсонського, перші томи Трудів КДА та цінні підбірки богословських часописів кінця XIX – початку XX століть [8, с. 22].

У середині 1990-х років до формування бібліотеки долучилися відомі представники української діаспори: владика Паїсій (Івашук) (†1998), о. Петро Сацевич, Пилип Шайда, Іван Попель, Сергій Ляшук та багато інших. Чимало книг надійшло від Інституту дослідів Волині у Вінніпезі [8, с. 22].

На момент реорганізації Волинської духовної семінарії у Волинську православну богословську академію (ВПБА) в 2011 році бібліотечний фонд нараховував 9 тисяч томів книг та 16 тисяч одиниць вітчизняних і закордонних періодичних видань [9, с. 130]. Набуття академічного статусу вплинуло на подальший розвиток бібліотеки: вона почала працю-

вати в новому приміщенні, укомплектованому найсучаснішими розсуненими архівними шафами, придбаними в Італії; зазнали змін і значного вдосконалення книжкові фонди; починаючи від 2012 року запроваджені іменні фонди, власники яких постійно поповнюють їх новими книгами; одним з останніх нововведень стало запровадження електронного каталогу (УФД «Бібліотека»).

Особливою гордістю наукової бібліотеки ВПБА є фонд стародруків. Він нараховує понад сотню цінних і раритетних видань та стародруків, серед яких на особливу увагу заслуговує «Тріодь Цвітна», видана 1 червня 1631 року у друкарні Свято-Успенської Києво-Печерської лаври. Даний примірник, разом з кількома іншими стародруками, надійшов до бібліотеки ВПБА 27 грудня 2013 року як дарунок церковної громади Собору Пресвятої Богородиці села Забороль Луцького районного деканату, очолюваної настоятелем протоієреєм Віталієм Антонюком [2, с. 36].

Із доступних нам джерел відомо, що ця книга належала Білостоцькому Хрестовоздвиженському монастирю. Пізніше, як свідчить запис у книзі, вона згадується як власність «з Воютинської церкви». Аналіз цієї рукописної вставки дає можливість датувати її XVIII століттям. Коли саме книга була передана до Заборольського храму Собору Пресвятої Богородиці, нам невідомо.

У могилянську добу друкарня Києво-Печерської лаври випустила чимало богослужбових книг, серед яких особливе місце посідає «Тріодь Цвітна», датована 1 червня 1631 року. Це перше видання Цвітної Тріоди в Україні, яке на сьогодні є раритетом. Книга видана в той час, коли архімандритом Лаври був святий Петро Могила, який усіляко сприяв розвиткові книгодрукування, освіти та велику увагу приділяв наданню виданням друкарні національних рис [3, с. 267–268].

«Тріодь Цвітна» – надзвичайно розкішний стародрук, який містить багато прикрас та чудових гравюр. Саме через це печерські видання не мали собі рівних.

Примірник «Тріоди Цвітної» з фондів ВПБА нараховує 8+828+2 сторінок. Первісна шкіряна оправа була втрачена, у XX столітті виготовлено нову. В порівнянні з іншими виданнями [5, с. 240; 1, с. 72–75] відсутні титульний аркуш (арк. 1) та посвята архімандрита Петра Могили

Томашу Замоїському (арк. 2–6). Триодь розпочинається з передмови до читача (арк. 7–10), в якій відсутній арк. 11. Основний зміст книги без втрат (828 с.). Друк двоколірний. При виготовленні нової оправи були переплутані місцями аркуші: с. 824–828 вшиті між с. 816 і 817. Пагінація наводиться вгорі сторінки справа та зліва кириличними цифрами.

Зміст книги:

- [Арк. 7–10:] ЧИТАТЕЛЮ БЛГОУТНВОМУ І БЛГОСРЧДОМУ ВЪ ГЪ /
Здрѣвѣ, въ блгомѣ поспѣшесѣва, Мира і спїна.
- [С. 1–18:] ВЪПЪТОУШЕСТЫАНІИСТІ ВЪЛНКАЮПОСТА
- [С. 18–32:] КЪ СУББОТУ СЪ: І ПРВНАГО ЛІЗАРѢ.
- [С. 33–60:] НЕДЕЩВѢТОСНАЯ
- [С. 60–82:] ВЪ СЪТІИ Н ВЕЛІКІИ ПІЛНИКЪ
- [С. 82–97:] ВЪ СЪТІ: І ВЕЛІКІИ ВТОРНІИ
- [С. 97–118:] ВЪ СЪТІ: І ВЕЛІКУЮ СРЕДУ.
- [С. 119–150:] ВЪ СЪТІИ І ВЕЛІКІИ ЧЕТВРТОУ
- [С. 150–175:] ПОСЛАДОВАНИЕ, ІЛИ СЛУЖБА / СЪТІХЪ СТРЕТЕИ ТЯ ІИ
ГО ІС ХІ.
- [С. 175–203:] ПОБІМЪ, ІА, ЧАСЪ І ПІАМЫ ОБЫЧНЫ, / ТВОРЕНИЕ
КРІАІА ІАРХІЕПІА ІАВЪАНРІИСКАГО.
- [С. 203–213:] ВЪ СЪТІ: І ВЕЛІКІИ ПЪТОУ. ВЪ І, ЧІ ДНЕ.
- [С. 213–288:] ВЪ СЪТІ: Н ВЕЛІКУЮ СУББОТУ.
- [С. 289–302:] СЛАВА СЪТІИ І ЕДИНОСЪЦІИ / І ЖИВОТВОРАЦІИ І НЕ
РАДѢЛІМЪИ ТРЦІ.
- [С. 303–304:] ЧАСОВЕ НА СЪТУЮ ПАСХУ.
- [С. 305:] О МОЛБЕНЕ НА ПАСХУ.
- [С. 306–312:] ВЪ СЪТІ: І ВЕЛІКУЮ ІЛЮ ПАСХИ, / НАЧАЛО СЪТІА ІА
ТУРГІИ.
- [С. 312–313:] ЧІНЪ О ПАНАГІИ БЫВЪЕМЫИ
- [С. 313–319:] ВЪ СЪТІ: І ВЕЛІКУЮ ІЛЮ ПАСХИ, / КЪ ВЕЧЕРНЕИ СЛУЖБЕ.
- [С. 319–321:] ВЪ ПІЛНИИ СВѢТЛЫА ІА. НАУТРИИ.
- [С. 322–323:] КЪ ПІЛНИИ СВѢТЛЫА ІА. ВЕЧЕРЪ,
- [С. 323–324:] ВЪ ВТОУ: СВѢТЛЫА ІА. НАУТРИИ.

- [С. 324–326:] ВЪ ВТОРНИХЪ СВѢТЛЫА НЛН. ВѢЧЕРЪ,
[С. 326–327:] ВЪ СРЕДѸ, СВѢТЛЫА НЛН. НАУТРИН,
[С. 327–329:] ВЪ СРЕДѸ СВѢТЛЫА НЛН. ВѢЧЕРЪ,
[С. 329–330:] ВЪ ЧЕР: СВѢТЛЫА НЛН. НАУТРИН.
[С. 330–332:] ВЪ ЧЕР: СВѢТЛЫА НЛН. ВѢЧЕРЪ,
[С. 332–333:] ВЪ ПЛТОКЪ СВѢТЛЫА НЛН. НАУТРИН,
[С. 333–334:] ВЪ ПЛТОКЪ СВѢТЛЫА НЛН. ВѢЧЕРЪ,
[С. 334–335:] ВЪ СУББОТУ СВѢТЛЫА НЛН. НАУТРИН,
[С. 336–388:] НЛНА ІНТИПАСХИ,
[С. 389–450:] НЕДЕЛЯ ТРЕТІА ПО ПАСЦѸ, / СѢТЫХЪ ЖЕНЪ Мυρονώσιцъ,
и Іωσίфа Прѣнагъ.
[С. 451–517:] НЛНА ЧЕТВЕРТАЯ ПО ПАСЦѸ, / ѿ Разслабленіемъ.
[С. 518–565:] НЛНА ПЯТАЯ ПО ПАСЦѸ, / ѿ Самараніинъ.
[С. 566–605:] НЛНА ШЕСТАЯ ПО ПАСЦѸ, / ѿ Слѣпомъ.
[С. 606–639:] ЧЕТВЕРТОКЪ, ВЪЗНЕСЕНІА.
[С. 640–703:] НЛНА СЕДМАЯ ПО ПАСЦѸ. / СѢТЫХЪ ѿЦЪ ІЖЕ ВЪ НИКѢН, СѢ
го Прѣваго Сѣбора, / Триста и осмнадцать.
[С. 704–723:] НЛНА, И МАЯ.
[С. 724–772:] ВЪ НЛЮ ПАТРЕСАДЪТНЮЮ ВѢЧЕРЪ,
[С. 773–803:] НЕДЕЛЯ, ВСѢХЪ СѢТЫХЪ.
[С. 804:] Ѽ ТѸПКА СѢТІА Горы Адѡны. / НАЧАЛО СѢТГО ПОСТА, СѢТЫХЪ
ІПЛА.
[С. 805–816:] ВЪ ЧЕТВЕРТОКЪ ВѢЧЕРЪ, / СВѢТЛЫА СЕДМИЦА.
[С. 824–828:] ПОДОБНА ПОСЪКРАЩЕНІЮ / сздръжѣцѣа бѣсѸ ЛЦОСЛОВЪ.
[С. 817–823:] ВЪ ЧЕТВЕРТОКЪ ВѢЧЕРЪ, / СВѢТЛЫА СЕДМИЦА.
[Арк: 1] КЪ ЧИТЯТЕЛЮ.

Художньої цінності даному виданню додають майстерно виконані заставки, кінцівки та заголовні літери червоного кольору (Іл. 1). Заголовні літери зустрічаються двох видів: літери, вкриті орнаментом, та літери з орнаментально-сюжетними композиціями. Колонтитули, оздоблені вилитими прикрасами, розміщені вгорі над текстом.

Іл. 1

Усі печерські архимандрити звертали велику увагу як на зовнішній бік, так і на внутрішній зміст своїх видань. Гравюри лаврських митців зажили заслуженої слави серед слов'янських народів. Протягом столітнього періоду свого найбільшого розквіту в Лаврській друкарні працювали декілька десятків надзвичайно талановитих граверів. Видання «Тріоді Цвітної» 1631 року містить розкішні роботи досвідчених граверів [4]: монаха Іллі (його монограма розміщена на гравюрі «Воскресіння Лазаря», датованій 1628 р., с. 25), Тимофія Петровича (ініціали «ТП» зустрічаються на гравюрі «Сходження Святого Духа на апостолів», с. 706), а також ініціали «В» (на гравюрах «В'їзд Господній в Єрусалим», с. 34; із чотирма зображеннями життя старозавітного патріарха Йосифа, с. 62; «Воскресіння Господа нашого Ісуса Христа», с. 289; «Бесіда Спасителя із самарянкою», с. 521), «ВР» (на гравюрах «Розп'яття Ісуса Христа», с. 168; «Увірування Фоми», с. 338; «Благовістя Ангела жінкам-мироносицям про Воскресіння Христова», с. 392), «КР» (імовірно, Крщонович Лаврентій), «КZ» (на гравюрі «Неділя Всіх святих», с. 773) (Іл. 2).

Іл. 2

Покрайні записи майже втрачені, деякі збереглися лише фрагментарно, зокрема на звороті аркуша з відомостями про вихід книги: «Ромос моіа од Папа / Вога Кторіј Створыл...».

Наявність плям від вологи, воску, пошкодження окремих частин сторінок свідчать про тривале богослужбове використання книги. Зустрічаються також ентомологічні пошкодження та відновлення втраат паперу.

Висновки. Отже, ще один примірник рідкісного видання «Тріоді Цвітної», датований 1 червня 1631 року, з фондів наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії – це пам'ять про минуле: про наших предків, які молилися й активно використовували цю книгу за богослужінням, зберегли у важкі часи духовного поневолення і тим самим залишили глибокий слід у духовній культурі нашої держави і Церкви. Оприлюднення й дослідження ще одного повноцінного примірника «Тріоді Цвітної» 1631 року доповнює славу історію українського друкарства та книжкової спадщини.

Список використаних джерел

1. Волощенко С. Колекція митрополита Володимира (Сабодана): рукописи, стародруки і рідкісні видання. Каталог. Київ, 2017. 504 с., іл.
2. Звіт Волинської православної богословської академії за 2013 р. Відомчий архів Волинської православної богословської академії. 95 с.
3. Огієнко І. Історія українського друкарства. Київ : «Либідь», 1994. 448 с.
4. Ровинский Д. Русские гравёры и их произведения с 1564 года до основания Академии художеств. Москва, 1870. 404 с.
5. Титов Ф. Типография Киево-Печерской Лавры. Исторический очерк (1606–1616–1916 гг.). Приложения к первому тому. Киев : Тип. Киево-Печерской Успенской Лавры, 1918. 546 с.
6. Фультес В. Бібліотека митрополита Анатолія (Дублянського): тематичний склад та сучасний стан // Краєзнавство. Науковий журнал. 2018. № 3 (104). С. 82–88.
7. Фультес В. Покрайні записи на книгах приватної бібліотеки митрополита Анатолія (Дублянського) // Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. Т. 23. Вип. 2 (20). 2018. С. 195–209. [https://doi.org/10.18524/23041447.2018.2\(20\)145518](https://doi.org/10.18524/23041447.2018.2(20)145518)

8. Цап М., прот. Бібліотека Волинської духовної семінарії. Волинська духовна семінарія (до 20-річчя відродження) // Збірник матеріалів науково-практичної конференції з нагоди ювілею 20-річчя відродження Волинської духовної семінарії. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. С. 20–24.
9. Цап М. Бібліотека Волинської православної богословської академії у м. Луцьку // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 2. С. 128–133.

Vladyslav Fulmes,
Archpriest, Ph. D, Associate Professor,
Vice-Rector for scientific work,
Volyn Orthodox Theological Academy
(Lutsk, Ukraine)
 ORCID 0000-0003-1263-9808
e-mail: fulmes777@gmail.com

Mykola Tsap,
Archpriest, Senior Lecturer of the Department
of Humanities and Practical Disciplines,
Volyn Orthodox Theological Academy
(Lutsk, Ukraine)
 ORCID 0000-0003-1599-3677
e-mail: mykolatsap@ukr.net

**“Floral Triodion” of 1631 from collection of early printed books
 of book collection of Volyn Orthodox Theological Academy**

The main goal of the research is a comprehensive study of the copy of the «Floral Triodion» of 1631 from the collection of early printed books of the Scientific Library of the Volyn Orthodox Theological Academy. **Methodology** is based on the principles of historicism, systematicity and scientificity. Historical-comparative, problem-chronological, structural-functional and graphic methods were used in the research. **Scientific novelty** of this article is that another complete copy of the «Floral Triodion» of 1631, which is now stored in the fond of early printed books of the Scientific Library of the Volyn Orthodox Theological Academy, was introduced into scientific circulation: the history of its transfer to the collection of the institution of higher spiritual education was revealed, an analysis of content and completeness of

the copy was carried out, its state of preservation, engravings, bookmarks, capital letters of the publication were researched. All this makes it possible to supplement the historical picture of Ukrainian printing and book heritage. **Conclusions.** Thus, the book is of great importance in the Christian tradition, because it played a crucial role in the spread of the Christian gospel and for many centuries served as the main means of preserving and transmitting cultural traditions. «Floral Triodion» of 1631 is an extremely valuable and luxurious edition, which contains a lot of jewelry, wonderful engravings and confirms the rich history of Ukrainian printing. This study complements the Ukrainian book heritage with another valuable copy of the rare edition of the «Floral Triodion» of 1631, which is stored in the fond of early printed books of the Scientific Library of the Volyn Orthodox Theological Academy.

Key words: Floral Triodion, rare editions, scientific library, Volyn Orthodox Theological Academy, engraving, bookmark.

*Стаття підготовлена 1 лютого 2022 року;
подана до друку 22 лютого 2022 року.*